

OmPsykoanalysensAnvendelse i Retsplejen.

AF AUGUST WIMMER.

En nødvendig Forudsætning for vor nye Straffelovs individualiserende Behandling af Lovovertræderen er selvfølgelig det nøjagtigst mulige Kendskab til hans sjælelige Struktur, hans Handlingsmotiver, bevidste og »ubevidste«. Undersøgelsen af disse Forhold er hidtil væsentligst tilfaldet Psykiaterne. Men fra forskelligt Hold har man i de senere Aar betvivlet hans Kompetence til at føre saadanne Sager »til Bunds«. Fagpsykologer har tilbudt at hjælpe med ved f. Ex. Undersøgelser af Vidneudsagns Paalidelighed, ved visse Sexualforbrydelser hos Børn o. lign. Freudianere mener selvsagt, at kun de med deres »Tiefenpsychologie« og »Sjælemikroskop« (Alexander) kan naa ind til de sjælelige Afgrunde og de labyrintiske sjælelige Forviklinger og Motivationer, som »Skolepsykiatrien« hidtil var uvidende om og i hvert ikke kan naa med dens Undersøgelsesmetoder. »Jeg tror ikke, at Psykiateren af idag er i Stand til at skønne rigtigt om Forbryderens Psykologi eller klassificere ham eller diagnosticere ham nøjere. uden Kendskab til de ubevidste Mekanismer (sc. Psykoanalysen). den psykiatriske Expert savner næsten altid Forstaaelse af Sjælelivet« (Alexander)¹).

¹) Proc. I. Internat. Congr. Ment. Hygiene, New York 1930, vol. I, S. 745 flg.

I en Artikel i dette Tidsskrift¹⁾ plæderer Anker Riis ud fra lignende Tankegange og stort Kendskab til den *psykoanalytiske* Litteratur for Betimeligheden af Psykoanalysens Anvendelse indenfor Retsplejen. Ved Omtalen af en Indbrudstyv (angivelig med »ubevidst anal Fixering« m. v.) skriver han: »Det maa unægteligt anses for noget af en Falliterklæring, naar det — hvad der er vitterligt — er gængs Metode indenfor Psykiatrien blot at erklære et saadant Individ for degenereret«.

Til denne Forargelse, der sikkert deles af andre i Psykoanalysens Lejr, maa nu først bemærkes, at denne Totalkarakterisering ordentligvis sammenfatter den forudgaaende, mere detaillerede Analyse og Beskrivelse af de forskellige Sider af Lovovertræderens Sjæleliv og hele Opbygning, hans Reaktionsmaade, hans Handlingsmotiver, for saa vidt de lader sig opvise med tilstrækkelig Sandsynlighed eller Sikkerhed, osv., osv. At Boniteten af de psykiatriske Undersøgelser kan vexe — som maaske ogsaa undertiden de psykoanalytiske? —, er en Ting for sig. Men naar Psykiateren saaledes sætter en sammenfattende-diagnostisk »Etiket« paa Lovovertræderen, saa er det ud fra en ganske bestemt, fra den psykoanalytiske Tankegang væsentlig forskellig Indstilling: Psykiateren lægger Eftertrykket paa Individets hele biologiske Struktur, legemligt som sjæleligt, hans hele Reaktionsmaade og karakterologiske Bestemthed. Og vi forsøger først og fremmest at forstaa hans sjælelige Abnormiteter, derunder ogsaa hans antisociale eller kriminelle Handling, ud fra biologiske Forstyrrelser, et nedarvet eller medfødt Vranganlæg af Nervesystemet, Hjernesygdomme i de spæde Barneaar osv., osv., søger ogsaa at skaffe os det klareste mulige Billede af de Kaar, det Milieu, hvorunder han er voxet op. Og hvad særlig de famøse »Degenererede« angaar, Psykoanalytikernes »Neurotikere«, saa mener Psykiatrien at maatte hævde, at

¹⁾ 1932, S. 131 (»Ubevidste Motiver«).

det er dette generelle biologiske Vrangankæg, den generelle Abnormitet af disse Personers følelses- og handlingsmæssige Reaktionsmaade, der giver de konkrete, mere aktuelle Handlingsmotiver og »Komplexer« (saaledes ikke mindst de sexuelle) deres Gennemslagskraft. Freud har derimod altid forholdt sig yderst køligt overfor Prædispositionens Betydning, i Modsætning til f. Ex. de »udbrudte« og delvis forkætrede tidligerePsykoanalytikere Adler og navnlig Jung.

Men selvfølgelig anser Psykiatrien ikke derfor konkrete sjælelige, in casu kriminogene »Mekanismer« for quantité négligeable. En saadan Formodning kunde kun skyldes grundigt Ukendskab til psykiatrisk Videnskab¹⁾. Hvad specielt »Neuroserne« angaar, turde det være nok at henvise til f. Ex. Pierre Janet's berømte Arbejder — udkomne Aar før Freuds. Hvad kriminalpsykopatologisk Analyse angaar, tør man dog vist ikke som »Overflade-Psykiatri« afvise f. Ex. Birnbaum's og Kahn's Arbejder, for blot at nævne et Par af de nyeste Forfattere²⁾.

Psykiateren ønsker da ogsaa at forstaa den sjæleligt abnorme Lovovertræders Handlingsmotiver, herunder ogsaa de »ubevidste«. Men han er unægtelig noget ængstelig for at efterforske disse Motiver (som andre sjælelige Sammenhæng og Dynamismer) med den psykoanalytiske Metode.

Naar det store Flertal af nulevende Psykiatere stadig moder Psykoanalysen med den største Tilbageholdenhed

¹⁾ De færreste Psykoanalytikere synes samtidig at være egentlige Psykiatere (ganske bortset fra Sektens læge Medlemmer). Riis' Bemærkning om Freud som »Psykiatriker om en Hals« virker derfor lidt overraskende: Freud var — oprindeligt — Neurolog, men.....

²⁾ Birnbaum: Ueber psychopathische Persönlichkeiten, Wiesbaden 1909; Die psychopathischen Verbrecher, Berlin 1914; Kriminalpsychopathologie, 2. Aufl., Berlin 1931. — Kahn: Die psychopathischen Anlagen, Reaktionen usw. i Bumke's Handb. d. Geisteskrankheiten, Berlin 1928, Bd. 5.

og mange Gange med meget skrap, maaske for skrap Afvisning, saa ligger dette ikke først og fremmest i en Utilbøjelighed til at anerkende visse af de psykologiske Begreber og Dynamismer, hvormed Psykoanalysen arbejder: Betydningen af Følelseslivet, af det »ubevidste« Sjæleliv, »Fortrængningen«, Sexualiteten o. lign. Thi alt dette er Begreber og sjælelige Mekanismer, der allerede var kendte af Psykiatere, Psykologer, skønlitterære Forfattere længe før Freud, saaledes som bl. a. Ragnar Vogt fornylig har fremstillet det¹⁾. Det, der vækker Psykiaternes Mistænksomhed, er fremfor alt den Maade, hvorpaa Psykoanalytikerne naar til deres, saa ofte saare overraskende Resultater.

Psykoanalysens Arbejdsmetode — om hvis Enkeltheder jeg kan henvise til Riis' Afhandling — har to, intimt sammenhørende Sider: Selve Explorationen af den paa-gældende Person (Analysanden) — gennem saakaldt fri Associeren, Drømmeanalyse osv., dels Tydningen af de saaledes fremskaffede sjælelige Udladninger.

Ingen vil nægte, at et Menneske — sygt som sundt — i sit »frie«, ikke bevidst ledede Tankeforløb (»Snakken løs«), gennem sine Drømme, visse Fejlhandlinger, Fejlskrivninger, Forsnakkelser, Sygdomsytringer af forskellig Art, ejendommelige Lovovertrædelser o. lign. kan komme til at afsløre visse dybereliggende, ham selv maaske ikke helt klare, sjælelige Rørelser, stærkt følelsesbetonede Forestillingskomplexer, dulte Ønsker, mere eller mindre utilladelige eller kriminelle Begær, en nedkæmpet, maaske pervers Sexualitet osv. Det vidste allerede ældre Psykiatere²⁾. Men dels føler man sig nu ikke overfor alle Analyser helt sikker paa at Patientens Udtalelser alle er spontane Udslag af hans »Komplexer« osv. Selv hos Freud kan man læse følgende: »Ich musste dem Mädchen Andeutungen geben und Vor-

¹⁾ Den Freudske psykoanalyse. Dens historiske bakgrunn. Oslo 1930.

²⁾ Smlgn. min Afhdl. »Om Psykoanalyse«, Bibl. f. Læger 1921, S. 157.

schläge zur Deutung machen.¹⁾). Dels og især virker det foruroligende, at dette fra »Sjæledybet« ophentede Bevidsthedsindhold sjældent kan udnyttes direkte, men alleroftest maa underkastes en Tydning for at give denne sjælelige Dybhavsforsknings virkelige Resultater, en Tydning, der bl. a. hviler paa en Teori om Sjælelivets Opbygning og Funktionsmaade, der i hvert Fald indtil videre er diskutabel. Men ganske bortset herfra, virker Tyderiet ofte overmaade spidsfindigt-søgt, bevæger sig i Masser af »Symboler«, langtfra hentede Analogier, Ordspil, halve Vitser, meget dristige Interpolationer. Det skal jo heller ikke gøre tryggere, at Analysandens »manifeste« Forestillinger, hans Drømmeerindringer osv. snart kan »betyde« eet, snart et andet — hvad, bestemmer Psykoanalytikerne. Dette gælder ikke mindst for de famøse »Sexualsymboler«, hvor f. Ex. det samme Ord den ene Gang kan staa for mandlige, den anden Gang for kvindelige genitalia²⁾). Kinberg taler i denne Sammenhæng om Psykoanalytikernes »délire d'interprétation« og henpeger (som ogsaa Bumke) paa Hexenes »Einmaleins« i Faust³⁾). Og unægtelig virker Psykoanalytikernes Tydninger ofte nok som rent sproglig Illusioneringskunst eller som en forvirrende Kryds-og-Tværs-Opgave. Beviser for Tydningens Rigtighed faar vi som Regel ikke, derimod nok af Paastande om sjælelige Sammenhænge, om mere eller mindre ubevidste sjælelige Kræfter, Komplexvirkninger osv.: »Vi har al Grund til at antage. vi maa formode.; at den Homosexuelle fortrænger sin Hetero-

¹⁾ Vorlesungen S. 280. Bemærkelsesværdig er ogsaa Dr. Sæthres Oplysning, at de fleste af hans Analysander før Analysen aldrig havde drømt. Men med Psykoanalysen »løsnet det som et skred« af Drømme; selv Dagen blev ofte et »Mareridt« (Norsk Magasin f. Lægevid. 1933, S. 259).

²⁾ » n'importe quoi peut symboliser n'importe quoi à la condition que celui qui emploie l'allégorie trouve une analogie entre les termes« (Laforgue & Allendy: La psychoanalyse et les névroses. Paris 1924).

³⁾ Hygiea 1916, S. 1 flg.

sexualitet, det ved vi (P. Schilder)¹⁾. En Expeditrice, der aabenbart er lidt jaloux paa de adelige Damer, der kommer i Forretningen, udelader R'et i Baronin. . . . »dass r sei so hart und gehöre nicht hinein«. Hendes Kærestes Navn er Erich, for hende = Er-Ich. Schilder tilløjer: »Es ist gar keine Frage, dass in diesem Verschreiben die Patientin ausdrückt, dass sie das harte R des Geliebten, also (!) sein Membrum, den hochfahrenden Aristokratinnen nicht gönnt, sie will nicht, dass es in deren Gchlechtsteil eingeführt werde, sie will es vielmehr für sich haben (Er-Ich)«.

At godtgøre Urigtigheden af saadanne Psykoanalyser er jo lige saa umuligt, som det for Psykoanalytikerens er at levere et videnskabeligt Bevis for dens Rigtighed: »Wie alle psychoanalytischen Beweisführungen lassen sie sich in wissenschaftlicher Form nicht wiedergeben« (Nachamsohn)²⁾. Eller for at tale med et Par franske Psykoanalytikere: »Ainsi donc faut-il se résigner, en psychoanalyse, à ne pouvoir déterminer la conviction scientifique par la seule discussion théorique. . . . « (Codet & Laforgue)³⁾. Men dette turde være en meget betænkelig Mangel ved en Metode, hvis angivelige Resultater f. Ex. ogsaa skulde udnyttes in foro. Hertil kommer saa visse af Psykoanalysens stærkt angrebne psykologiske Teorier. Jeg skal ikke her beraabe mig paa den kraftige Kritik, som f. Ex. Hoche og navnlig Bunke ved flere Lejligheder har fremsat⁴⁾; man vil jo heroverfor altid kunne henpege paa de »bedagede« Psykiateres Misoneisme. Heller ikke paa de »frafaldne«, Adler og Jung, der ikke levner meget af de Freud'ske Teorier uskadte. Men interessant er det, at den bekendte Züricher-Psykiater Bleuler, der som en af de første »anammede« Psykoanalysen, allerede i 1913 underkastede Freud's Teorier

1) Medizinische Psychologie, Berlin 1914.

2) Ztbl. f. ges. Neurologie, Bd. 63, S. 782 (1932).

3) L'évolution psychiatrique, Paris 1925, S. 195; smlgn. Freud, anf. Arb. S. 9 flg.

4) Die Psychoanalyse. Eine Kritik, Berlin 1931.

en meget paagaende og reducerende Kritik¹⁾. Og en af de allernyeste Forskere, der ellers opererer stærkt med Begreber som »Ubevidsthed«, »Fortrængning« osv., fælder følgende, meget skrappe Dom over Psykoanalysen som videnskabelig Metode: »Man kann, wenn man den Gepflogenheiten wissenschaftlichen Denkens folgen will²⁾, nicht ein spekulatives System, dass allenfalls grob bildhaft gemeint und für heuristische Zwecke denkbar sein könnte, als Gesetz und Tatsache ausgeben. Das aber tut die Psychoanalyse, und wenn ihre Anhänger in letzter Zeit immer eindringlicher betonen, dass ihre Lehre auf der Beobachtung der Wirklichkeit aufgebaut sei, so muss es sich dabei grossenteils um eine gewiss leicht verständliche Selbsttäuschung handeln. Das Tatsachenbedürfniss der Psychoanalyse ist durchaus sekundärer Art«³⁾.

Lad mig dog ikke blive misforstaaet: Ingen nutidig Psykiater (heller ikke f. Ex. Bumke) vil benægte den store Betydning, som Freud's Arbejder paa mange Maader har haft. Han har lært os — eller igen og med betydeligt Eftertryk lært os at tænke i »dynamisk Psykologi«, at se de sjælelige Ytringer i deres gensidige Aarsagssammenhæng eller i hvert Fald at formode en saadan med større eller mindre Sandsynlighed; at operere dristigere med den alt for ham kendte »Fortrængnings« Begreb osv. Men Flerparten af hans selvstændige Teorier om Sjælelivets Opbygning fra dets første Begyndelse og dets intimere Funktionsmaade er ubiologiske, fantastiske, uforstaaelige.

1) Allg. Zeitschr. f. Psychiatrie, Bd. 70, S. 665 (1913).

2) Udhævelserne af mig.

3) Braunn: Psychogene Reaktionen usw. i Bumke's Handb. d. Geisteskrankheiten, Berlin 1928, Bd. 5. — Smlgn. Genil-Perrin: »Il s'agit d'un mode de penser étranger à la science contemporaine, d'un retour aux formes archaïques de la pensée symbolique et intuitive. Elle annule Bacon. Il faut, pour le suivre, réapprendre à penser comme le primitif et comme l'enfant« (La psychoanalyse en médecine légale«. XVII. mediko-legale Kongres i Paris 1932, Annales de méd. légale 1932, S. 273 flg.)

Det er da ikke saa underligt, om Psykiaterne ser med dobbelt Ængstelighed paa Psykoanalysens Anvendelse i Retsplejen. Og den psykologiske Teori, som skal forklare den »neurotiske Kriminalitet«, skal heller ikke virke beroligende: Neurotikerens Kriminalitet har oftest et sexuel Grundlag, bundet oftest i et ikke-likyvideret »Oedipus-Komplex« resp. i de deraf flydende indre (moraliske) Konflikter og Skyldfølelse. Den neurotiske Lovovertræder er paa en Maade en »Hypermoralisk«: Ved at begaa for ham moralsk mindre sværtvejende Lovovertrædelser søger han en Lettelse for sin indre Spænding resp. at opnaa i nogen Grad at blive straffet (Autopunition). En lignende instinktiv-konfliktbestemt Foraarsagethed af Lovovertrædelserne skal ses f. Ex. hos Homosexuelle, Sadi-Masokister, visse Exhibitionister osv.

At saadanne sjælelige Konfliktspændinger forekommer hos »Neurotikere«, er nu en velkendt Ting: De fleste Tvangsmæssighedssymptomer har rimeligvis denne Oprindelse. Men det mærkelige er rigtignok, at disse Psykastenikere (Janet), anangastiske Psykopater (K. Schneider) praktisk taget aldrig bliver kriminelle (Pitres & Régis, Janet, Birnbaum, Kahn), hvor uhyggelige, oversexuelle, »bloddryppende« deres Tvangstanker eller Tvangstilskyndelser end er. Mine egne Erfaringer med et meget stort Antal Patienter og Observander gaar i samme Retninger: Kun i ganske enkelte Tilfælde — ved »Kleptomani«, »Pyromani«, Selvanklager for fiktive Forbrydelser — har jeg ment at turde formode saadanne kriminogene Mekanismer¹⁾. Men alt i alt har de mange Aars Arbejde med sjæleligt abnorme Lovovertrædere ikke givet mig det Indtryk, at »ubevidste Motiver« s. s. er saa særlig hyppige. Alleroftest ligger deres »altfor menneskelige« Motiver klart i Dagen eller faas let frem ved lidt mere indtrængende Exploration uden psykoanalytisk Teknik s. s.

Jeg skal selvfølgelig strax indrømme, at Psykiaterens Ud-

¹⁾ Smlgn. Nord. Tidsskr. f. Strafferet 1921, S. 115.

redning af de kriminogene Aarsagssammenhæng paa denne Maade bliver saare »banale«, farveløse, aandløse sammenlignet med de spirituelt-fantastisk-dybsindige, som Psykoanalytikerne mener at kunne udrede. En Psykiater vilde f. Ex. aldrig have — Begavelse nok til, alene paa Grundlag af de Sagkyndiges Betænkning, uden personlig Exploration af den paagældende Lovovertræder — at formode, at en Forfølgelsesforrykt, der dræber sin »Førfølger« med et Revolverskud i Nakken, hermed udførte »et homosexuelt attentat, som et fuldbyrdet coitus per anum«. Tydningen er »ualmindelig let. Lidt symbolik (pistolen som penissymbol er urgammel¹⁾), lidt forskydning (en forlægning nedefra opad, fra anus til nakken), vrangforestillingen set som negativ — saa har man dens motiv klarlagt²⁾). Jeg maa her gentage: Psykiateren kan ikke modbevise Rigtigheden af saadanne Tydninger, men Psykoanalytikerne kan i Virkeligheden kun »bevise« ud fra sine aprioriske psykologiske Teorier, dvs. ved en *petitio principii*. Personligt er jeg efter en Menneskealders Beskæftigelse med sjæleligt abnorme Individuer absolut ikke ukendt med de mest barokt-bagvendte, ogsaa ofte »symbolske« sjælelige Sammenhænge og Motivationer. Men jeg vover mig dog her aldrig længere end til en mulig Forklaring, vilde aldrig vove at tale om en sikker. Og Sikkerhed eller i hvert Fald en tilstrækkelig Grad af Sandsynlighed maa saadanne Skøn over Aarsagssammenhæng dog vel have, for at man skal lade dem indgaa som Bevismidler i en Retssags Aktmateriale?

Spørgsmaalet om Psykoanalysens Anvendelighed in foro var til Behandling paa den 17. Kongres for Retsmedicin i Paris i 1932³⁾. Den kendte Psykiater Genil-Perrin var rapporteur og gennemgik bl. a. en Række af de i Litteraturen

¹⁾ Formentlig dog ikke gaende længere tilbage end til Krudtets Opfindelse?

²⁾ Strømme: Tidsskr. f. nord. Retsmed. & Psyk., Bd. 11, S. 325 (cit. Kinberg).

³⁾ Annales de médecine légale 1932, S. 273 flg.

foreliggende Psykoanalyser af Lovovertrædere, ved Alexander & Staub, Mlle Marie Bonaparte, Laforgue & Allendy, Beltran.

Af disse Psykoanalyser har Riis refereret Alexander & Staub's («En Neurotikers Drabsforsøg»). Desværre forbyder Pladsen mig at gaa ind paa de andre, i og for sig meget underholdende Analyser; jeg maa nøjes med en stærk Opfordring til Læseren om at studere dem. En Kritik af dem vilde sluge flere Ark og forresten ikke overbevise Psykoanalytikerens — netop paa Grund af hans aprioriske »Fixering« til visse psykologiske Postulater. Hvordan modbevise f. Ex. Mlle Bonaparte's psykoanalytiske Tydning af en jaloux (og gerrig) Svigermoders Drab af den svangre Svigerdatter ud fra et »Incestkomplex«, naar den sjælelige, ubevidste Motivation bl. a. skal indeholde saadanne subtile Aarsagssammenhænge som følgende: »Mme Lefèvre ne put supporter que sa belle-fille eût, et de son fils, ce qui à elle, lui manquait: l'enfant, *Ersatz* du pénis. . . . Elle ne put supporter qu'une autre eût »volé« le pénis de son fils, de ce fils que les mères, dans leur inconscient, jugent être leur propre pénis enfin poussé. Elle ne put supporter que ce pénis filial fût devenu dans sa bru ce foetus, équivalent du pénis initial de la mère phallique«.

Har en stakkels jordbunden Psykiater andet Svar hertil end et forvildet »nego majorem«, dvs. Rigtigheden af de bag Tydningen liggende Teorier?

Genil-Perrin havde iværksat en enquête blandt talrige Landes Psykiatere, Psykologer og Kriminalister om Psykoanalysens Anvendelse i Retsplejen. Svarene faldt alleroftest afvisende ud. Saaledes f. Ex. ogsaa fra Hesnard, Føreren for den franske analytiske Bevægelse, fra Hänel, i sine yngre Dage ivrig Freudianer. Aschaffenburg advarer meget kraftigt.

En meget indgaaende Afhandling om Spørgsmaalet afslutter Carl Schneider med følgende Ord: »Ihre (o: Psykoanalysens) Einführung in die forense Gutachtertätigkeit würde zwar die Einführung des psychoanalytischen Jar-

gons in die Gutachten, aber darüber hinaus auch kein weiteres Ergebnis bringen«¹⁾).

Psykoanalysen, der er er yderst betænkelig i sin Explorationsteknik, højst angribelig i sine Tydninger, ganske hypotetisk eller antibiologisk i sine psykologiske Teorier, synes da et vel farligt Vaaben i Retsplejens Tjeneste, et Vaaben, som maaske endda kunde misbruges i en smart Forsvarers Haand. Kedeligt er det jo ogsaa, at Nutidens Forbrydere foruden at udnytte andre af Tidens Fremskridt ogsaa er begyndt at paradere med »ubevidste Ideer«, »Incestkomplexer« osv. (Genil-Perrin). Paa Pariserkongressen fortalte Nacht, at en ung Fadermorder før de psykoanalytiske Séancer præparerede sig ved »Litteraturstudier« o. lign.

Maaske kan Psykoanalysen udvikles til en exakt Videnskab²⁾. Indtil da er det dog vist sikrest at nøjes med de mere »banale« psykiatriske Undersøgelsesmetoder, førte saa dybt ind i og omkring i Lovbryderens Sjæleliv som muligt. Psykiateren vil derved i hvert Fald kunne give Retsmyndighederne det Totalskøn over Lovbryderens sjælelige Struktur, som dog vist er det sikreste Grundlag for Retsmyndighedernes Valg mellem de forskellige Repræssalier, der kan komme til Anvendelse overfor Lovovertræderne. Thi ogsaa det er jo noget nedslaaende, at Psykoanalysens paa-staaede terapeutiske Betydning overfor den »neurotiske Lovovertræder« synes at være mindre end forventet: Staub, i 1929 med Alexander Medudgiver af »Der Verbrecher und seine Richter«, ser nu (1931) meget pessimistisk paa den behandlingsmæssige Side af Sagen (cit. Genil-Perrin).

¹⁾ Monatschr. f. Kriminalpsych. 1928. S. 321 flg. — Denne Forf. har bl. a. skrevet nogle af de mest dybtgaaende Studier over Schizofreniens Psykologi, »psykoanalytiske« i Ordets gode Betydning.

²⁾ Som bekendt søgte Jung i sin Tid at give Psykoanalysen et mere exakt Grundlag ved Anvendelse af det saakaldte Associationsforsøg; den deraf afledte »Tatbestanddiagnostik« slog dog ikke ret igennem in foro.

Åtalsorganen och åtalsrätten i Finland¹⁾.

Åtalsrättens och den offentliga åklagaremaktens utveckling i Finland sammanfaller med motsvarande utveckling i Sverige, ja överhuvudtaget med utvecklingen hos de germanska folken.

Beträffande straffet och åtalsrätten är till en början en rent privaträttslig uppfattning den allena rådande. Roten är självhämnden; förbrytaren överlämnades åt målsegarens hämnd, i vilket syfte han förklarades fridlös. De i äldsta tider ganska talrikt förekommande böterna hade ursprungligen en utpräglad karaktär av skadestånd, vilket tillföll den kränkta. En högre social uppfattning kan likvisst spåras tämligen tidigt; uppfattningen om samhällets skyldighet att upprätthålla rättssäkerhet och lagfrid, uppfattningen att brottet var riktat mot samhällsordningen och samhällsmakten. Ett uttryck härför är den från folkkungatiden härstammande edsörelagstiftningen. Därav härflöt också den rätt till andel i ådömda böter, som samhället och dess främsta representant, konungen, med tiden tillvällade sig. Den fortgående utvecklingen ledde sedan till urbota straff, ådömda och verkställda av den organiserade samhällsmakten. Den nya grundsatsens genombrott skedde emellertid endast stegvis och under århundradens lopp. Ännu 1734 års lag omnämnda flere fall, då ådömda böter voro den privata målsegarens »ensak«. Det var ej förrän under

¹⁾ Föredrag vid femte nordiska student-juriststämman i Helsingfors 1933.

1800 talets senare hälft den nyare uppfattningen — åsikten att »straffrätten« d. v. s. rätten att straffa för brott tillhörde staten och endast denna — slutligt förverkligades i vår positiva lagstiftning.

Konsekvenserna av den materiella straffrättens skisserade utveckling göra sig gällande även i avseende å åtalsrätten. Denna tillhörde ju ursprungligen den person, som genom förbrytelsen ifråga blivit kränkt, d. ä. målsegaren. Men uppfattningen om det allmännas, samhällets åtallsrätt bryter småningom igenom. Uttryck härför voro t. ex. de för några enskilda fall givna stadgandena om en allmänt medborgerlig, en »var mans« åtalsrätt, en *actio popularis*. Ett sådant innehöll Konung Christoffers Land-Lag av 1442 Edzöris-Balker XLII, varest sades: Nv ligger man i Skoghe eller Skipi, eller annar stadh och later sigh til at råna, rånir then litet eller stort och warder thet oppinbart: Tha ma hwar man han, och alla the i flock och farnöte medh honom äro, ath saklöso gripa, och til Tings föra«. Ett mycket intressant stadgande om *actio popularis* fanns ock i samma lag Tingmala-Balker III:1 för det fall att lagman, härads-hövding, fogde, länsman eller nämndeman tog muta: »Hwilkin man som gitter honom forwunnit medh fullom skälom, at han Muto tog, Taghi han af them fratighi Markom som han böta skal, atta Örtughar och trättan Marker«. Envar, som kunde visa dylikt brott, hade alltså målsegarerätt. Ännu i 1734 års lag finnas par specialstadganden i samma riktning. I Bygn. Balken XV:3 sades att, om någon tänt eld i skog och mark utan lov og därav orsakades skada, »then som jorden äger, eller åkärer, niute målsäganderätt«. Och 15 § XXV kap. samma balk innehöll: »Hvar som finner ogildan väg eller bro; käre ther å, och niute målsägande rätt, helst then, som skada liutit hafver«. Överhuvudtaget inskränkte dock 1734 års lag målseganderätten till den, som genom det ifrågavarende brottet förnärmats i sin rättsställning eller lidit skada. Detta är ock fallet i vår nyare lagstiftning.

Den allmänt medborgerliga åtalsrätten kom aldrig att spela någon större roll i detta land. Det var icke genom den, som rättsuppfattningen om statens åtalsrätt i rättslivet realiserades. Detta skedde genom tillkomsten av särskilda offentliga åtalsorgan. Som sådana kunna från åklagaremyndighetens äldsta historia omnämnas »konungens soknare och fogdar«, vilkas uppgift var att i anhängiga mål bevaka konungens andel i ådömda böter; senare tillkom dem även en subsidär rätt att själva väcka åtal, om målsegaren icke gjorde detta. Såsom åklagare pläga även nämnas »profosserna«, vilka omtalas i förordningar, speciellt från konung Gustaf I's dagar och »prokuratorn« vid konung Erik XIV's »Kungliga« eller »Högsta Nämnd«. Deras huvuduppgifter torde dock varit andra. Ställning av verkliga offentliga åklagare hade däremot — detta framgår av ett flertal specialförfattningar från medlet av 1600-talet — på landsbygden »Läns- och Fjärdingzmännen« samt i städerna »Stadz Wachtmästaren eller Byfogden« och stadens »Fiscal«, där sådan fanns. Stor betydelse inom åklagareväsendets historia tillmätes gemenligen den s. k. Exekutionsstadgan av 1669. Där påbjöds, att konungens befallningshavande — d. ä. landshövdingarna — skulle, envar i sitt län, tillsätta »upsyningsmän« »så många som storleken af hwar Stad, Härad eller Soehn tarfwa må,« med uppgift att övervaka lagarnas efterlevnad och om överträdelser inberätta såväl till landshövdingen som till »then, som til anklagare satt är«. Och som anklagare skulle sedan fungera uti städerna »Städernes Fiscaler« och i landsorten »Landskrifwaren« eller »någon annan« särskilt »tilordnad«. I början av 1700-talet tillsattes sedermera för landsbygden speciella »Lands-Fiscaler«, för vilka år 1714 utfärdades en särskild instruktion. I Finland förblev åklagareväsendet på denna fot, för såvitt det gäller underåklagarena, intill 1860, då landsfiskalstjänsterna indrogos i den mån de dåvarande innehavarna avgingo och dessas åligganden överflyttades på »länestyrelsen underlydande tjänstemän«, d. ä. häradenas kronofogdar

och dem underlydande länsmän. Härutinnan har ingen förändring skett förrän innevarande år, då genom en lag och en denna kompletterande förordning, båda av d. 17. III. 1933, i landet inrättats statsåklagaretjänster, en inom varje hovrätts domkrets eller således in summa tre samt vid varje statsåklagareämbete en kanslibiträdetjänst.

Då åklagaremyndighetens utveckling behandlas, bör ock erinras därom, att när Finland erhöll fasta appelldomstolar eller s. b. »hovrätter« — vi hava 3 dylika, nämligen en i Åbo inrättad 1623, en i Wasa 1776 och en i Wiborg 1839 — bestämdes tillika, att vid varje sådan skulle finnas en ständig överåklagare, benämnd »advokatfiscal«. Dessa ämbeten existera fortfarande.

Tilläggsvis vare här ännu nämnt, att för beivrande av vissa speciella brott tillsatts ett antal specialåklagare. De viktigaste bland dessa äro åklagarna vid landets militära domstolar ävensom de åklagare, vilka finnas vid tullverket med uppgift att åtala s. k. tullbrott.

Finlands högsta åklagare är landets justitiekansler. Ämbetet — intill 1809 gemensamt för Sverige och Finland — erhöll definitiv och bestående karaktär genom bestämmelserna i Karl XII's Kansliordning, stadfäst av konungen i Timurtasch uti Turkiet år 1713. Nya stadganden rörande justitiekanslern och dennes allmänna uppgifter gävos sedermera i 1719 års Kansliordning och Regeringsformerna av 1720 och 1772. Den första närmare instruktionen för ämbetets innehavare utfärdades redan år 1713; den blev sedermera omarbetad och förfullständigad åtskilliga gånger under 1700-talet. Då Finland år 1809 lösrycktes från Sverige och erhöll — efter förslag utarbetat av vår store jurist Mathias Calonius — ett eget högsta styrelseorgan, den s. b. »Regerings-Conseil'en«, senare kallad »Kejserliga Senaten för Finland«, inrättades där ett motsvarande högsta åklagareämbete, vars innehavare benämndes »Procurator«. I senaste Regeringsform — den av 1919 — har ämbetet bibehållits och erhållit sitt gamla namn: justitiekanslersämbetet. Dess

senaste instruktion är given medelst ett reglemente av 1922.

Slutligen har, efter svenskt mönster, genom bestämmelser i 1919 års regeringsform i landet inrättats ett åklagare-
 ämbete, vars innehavare väljes — tidigare för ett år —
 numera enligt ett riksdagsbeslut av 1933 för tre år i sänder
 av riksdagen och benämnes »riksdagens justitieombuds-
 man«. Hans instruktion är från år 1920.

Såsom redan nämnts tillhörde åtalsrätten i äldre tider — om man frånser några sporadiska undantagsstadganden utvisande t. ex. existensen av en *actio popularis* — den, som genom brottet förnärmats i sin rätt, d. ä. den s. k. målseparen. Dennes åtalsrätt, som tidigare var t. o. m. monopolartad, förblev bestående såsom en principal rätt även efter tillkomsten av särskilda offentliga åklagare. Dessa hade till en början blott en subsidär åtalsrätt. Detta var förhållandet t. o. m. ännu enligt 1734 års lag. De stadganden där, som utvisa en dylik ståndpunkt, lära emellertid, såsom O. Hedenskog skriver i sin akademiska avhandling »Om offentlig åtalsrätt« (Lund 1896 s. 59 f), få och höra uppfattas allenast som »ett uttryck för den alltjemt kvarlevande tanken, att den, emot hvilken brottet omedelbart riktades, i första rummet borde vara berättigad till dess beifran, utan att man därför velat binda den offentlige åklagaren vid några förbehåll i utövningen af hans embetspligt«. I nu gällande lagstiftning, som på detta område i Finland utgöres av strafflagen av åren 1889 och 1894 (Str L) samt de i anslutning till denna utfärdade lagarna om verkställighet av straff (Str V) och om strafflagens införande (Str Pr), är emellertid åklagaremyndighetens åtalsrätt i regel fullt självständig. Men målseparens åtalsrätt kvarstår likvisst i Finland — likasom i Sverige — även i fråga om alla brott såsom en principal rätt vid sidan av den offentliga åklagarens.

I Finland skiljer man för närvarande i avseende å de offentliga åklagarna emellan allmänna åklagare, vilkas åtals-

rätt i princip icke är inskränkt till vissa eller visst slag av brott eller sakligt begränsad till viss domstol, och speciella åklagare, vilka hava rätt att väcka åtal med anledning av allenast någon särskild förbrytelse eller visst eller vissa slag av brott eller ock är sakligt begränsad till viss domstol. Men plär ock göra skillnad emellan under- och överåklagare samt vidkommande underåklagarna emellan sådana i stad och på landsbygden.

Allmänna underåklagare på landsbygden äro resp. kronofogdar och kronolänsmän, envar inom sitt administrativa tjänstedistrikt; kronofogden inom häradet och kronolänsmannen inom sitt kronolänsmansdistrikt i häradet (Varje härad är nämligen fördelat i et antal kronolänsmansdistrikt). I praktiken förekommer det dock mycket sällan, att en kronofogde utför något åtal; dessa väckas och utföras i regel av kronolänsmännen. Inom den allmänna administrationen är emellertid kronofogden i häradet samtliga kronolänsmäns inom häradet förman, varav följer att kronofogden även såsom allmän åklagare intar en överordnad ställning

förhållande till kronolänsmännen i hans härad. Som konsekvenser härav framstår återigen, att kronofogden kan anmoda honom underlydande länsmän att väcka och utföra visst åtal eller ock själv övertaga ett visst å kronolänsmän ankommande åtal, t. o. m. efter det åtalet av kronolänsmannen allaredan anhängiggjorts samt att kronofogden jämval tillagts en, om än mycket begränsad, substitutionsrätt i avseende å häradets kronolänsmän. Emedan både kronolänsmännen och kronofogdarna såsom tillhörande landsstatens administrativa tjänstemän underlyda landshövdingen i länet, har också denne, ehuru landshövdingen själv icke innehar ställning av åklagare, tillerkänts ej mindre substitutionsrätt beträffande länets kronofogdar och kronolänsmän än ock rätt att anmoda en sådan att utföra visst åtal. I sin åklagareegenskap underlyda kronolänsmännen och kronofogdarna även landets högsta åklagare, justitiekanslern, och äro honom skyldiga hörsamhet.

Allmän underåklagare i stad är stadens stadsfiskal. I landets större städer finnas flere stadsfiskaler. Vidkommande åtalsrättens fördelning emellan dem äro givna särskilda bestämmelser. Stadsfiskalernas förman är justitiekanslern. De utnämnas jämväl av honom.

Till de allmänna underåklagarna, ehuru med en i vissa hänseenden överordnad ställning, måste även räknas de i grund av 1933 års lag och förordning i landet tillsatta tre statsåklagarna. Dessa utnämnas av justitiekanslern samt stå under dennes ledning och tillsyn. Statsåklagarna innehåva icke i förhållande till övriga underåklagare ställning av förman, men äga övertaga av dessa väckta åtal och givetvis vid behov av dem, likasom inbördes, påkalla tjänstebistånd.

Beträffande underåklagarnas inbördes kompetens gäller den allmänna regel, att underåklagare är behörig att anhängiggöra och utföra åtal för brott, vars handläggning och avdömande i första instans ankommer å domstol inom åklagarens tjänstedistrikt; försåvitt det gäller statsåklagare å underdomstol, d. ä. härads- eller rådstuvurätt eller hovrätt, och såvitt fråga är om annan allmän underåklagare å underrätt, d. ä. härads- eller rådstuvurätt. Vidkommande återigen kronofogdarnas och kronolänsmännens samt stadsfiskalernas behörighet å ena sidan ävensom statsåklagarnas å den andra kan som allmän norm ifråga om de förra betraktas, att dessa äro behöriga att utföra åtal, som icke tillhör eller övertages av de senare. Beträffande statsåklagarna är återigen uti 1933 års lag den allmänna regel given (§ 1), att å dessa ankommer »väckande och utförande av åtal för större brott och brott, som eljest äro svåra att utreda«. Denna allmänna bestämmelse är i den förordning, som förfullständigat lagen om statsåklagare, närmare utvecklad (§ 4) sålunda, att det förklaras i första hand tillhöra statsåklagare att väcka och övertaga åtal i alla de fall, då sådant genom allmän föreskrift varder särskilt påbjudet eller justitiekanslern in casu anmodar honom

att göra det. Och än vidare, försåvitt förenämnda åtalsuppdrag ej härför utgöra hinder, då myndighet eller målsegare påyrkar statsåklagarens inskridande eller han själv finner detta påkallat och förbrytelsen ifråga är »grov«, d. ä. in abstracto medför tukthus i 6 år eller därutöver eller innefattar delaktighet i eller försök till grovt brott eller detta, ehuru icke grovt, likvisst prövas vara, speciellt med hänsyn till dess klagande, av »svår beskaffenhet«. — I kompetensfrågan bör ännu beaktas, att den underåklagare, som väckt ett åtal, är behörig att driva detta ej allenast vid den domstol, där åtalet av honom anhängiggjorts, utan även att genom rättsmedel draga målet till högre instans och där fullfölja detta; givetvis med de begränsningar som följa av givna allmänna normer beträffande anlitaandet av rättsmedel. Vid överrätten är underåklagaren dock berättigad beträffande enskilda processhandlingar påkalla rättshjälp av åtalsmyndighetens därvarande organ, d. ä. i appellinstansen, hovrätten, av advokatsfiskalsämbetet därstädes och i högsta domstolen av justitiekanslersämbetet. Slutligen vare ännu framhållet, att åtal, som av underåklagare utförts, kan även i rättsmedelsinstans övertagas av åklagare, som i förhållande till underåklagaren ifråga har s. b. devolutionsrätt; d. v. s. ett åtal, som väckts av en kronolänsman, kan övertagas av dennes förman kronofogden, av statsåklagare och av justitiekanslern, ett av kronofogde eller stadsfiskal väckt åtal av statsåklagare eller justitiekanslern och ett av statsåklagare utför åtal av justitiekanslern.

Såsom redan förut nämnts, finnes det i Finland även ett flertal specialåklagare. Sådana äro t. ex. krigsfiskalen vid den militära överrätten och övriga militära åklagare vid landets militära domstolar, åklagarna i s. k. tullmål, där åtal utföres med anledning av tullbrott, d. ä. lurendrejeri, tullförsvinnning och i allmänhet även olovlig varuförsel, samt hovrätternas advokatsfiskaler. De sist nämndas behörighet är inskränkt till mål, som i första instans skola be-

handlas i och avdömas av hovrätt. Likväl kan åtalet för ett dylikt brott även övertagas av vederbörande statsåklagare, varvid naturligtvis de regler skola beaktas, som för dessas åtalsrätt äro givna och om vilka tidigare varit fråga. — Till specialåklagarna bör även räknas riksdagens justitieombudsman. Denne är exklusivt behörig åklagare, då riksdagen beslutit till åtal mot medlem av statsrådet eller justitiekanslern. Han eger även väcka åtal mot medlemmarna av landets högsta domstolar — högsta domstolen och högsta förvaltningsdomstolen — såsom ock mot varje annan ämbets- och stänsteman. Riksdagens justitieombudsman intager inom åklagareväsendet en fristående ställning. Han bör i förhållande till rikets ämbets- och tjänstemän betraktas som ett folkrepresentationens kontrollerande åtalsorgan. Riksdagens justitieombudsman har emellertid icke ställning av de offentliga åklagarnas förman och eger förty beträffande dessa varken någon allmän substitutions- eller devolutionsrätt i avseende å åtal, som av dem utföras. Dock eger han rätt att vid utförandet av åtal begagna sig av substitu och att själv övertaga åtal, vilkas väckande han beslutit.

Den offentliga åklagaremyndighetens högsta spets utgöres av justitiekanslern. Han är alla offentliga åklagares förman — såväl allmänna som speciella åklagares — med undantag för riksdagens justitieombudsman. Han har vis å vis alla sina underordnade substitutionsrätt och kan i regel beorda — men ej förbjuda — underåklagare att väcka visst åtal. Undantag bilda de s. k. pressförbrytelse, beträffande vilka åtalsbeslutet tillhör justitieministern. Justitiekanslern eger ock själv övertaga varje av underåklagare anhängiggjort åtal på vilket stadium detta än må befinna sig. Han innehar på en gång ställning av allmän och speciell åklagare. Uteslutande honom tillhör det nämligen att utföra åtal mot republikens president såsom ock mot medlem av statsrådet, då presidenten beslutit till åtal. Likasom riksdagens justitieombudsman kan justitiekanslern väcka åtal för tjänstefel mot medlemmarna av rikets överrätter, vare

sig någondera av de två högsta instanserna eller någon hovrätt eller överkrigsdomstolen.

I detta sammanhang må ännu särskilt framhållas, att såväl justitiekanslern som riksdagens justitieombudsman äga övervaka landets tjänstemän och befattningshavare samt mot dessa väcka åtal. Härutinnan äro sålunda justitiekanslern och riksdagens justitieombudsman likställda och kunna sägas på sätt och vis utöva en konkurrerande verksamhet. Justitiekanslerns beslut i fråga om åtal med anledning av påstått tjänstefel är icke formellt bindande för riksdagens justitieombudsman; ej heller tvärtom. Båda kunna därför även till följd av samma förseelse besluta till åtal, men som endast ett offentligt åtal kan i rättegångsväg utföras, gives väl, jämlikt preventionsprincipen, företräde åt det först anhängiggjorda åtalet. Den ämbetsfördelning, som i Sverige består emellan justitiekanslern och riksdagens justitieombudsman, är således icke här hos oss genomförd. Finlands riksdag har emellertid beaktat önskvärdheten av en arbetsfördelning dem emellan och i en nyligen antagen lag förklarar genomförandet av en sådan tillåten. Och i grund av denna lag är justitiekanslern befriad från skyldigheten att övervaka iakttagandet av lag i ärenden, som angå vid landets krigsdomstolar, försvarsväsende och skyddskårsorganisation samt vid landets fängelser och arbetsinrättningar anställda ämbetsmäns och befattningshavares verksamhet ävensom, i konsekvens därmed, från skyldigheten att taga befattning med klagomål av fångar och personer, som under kriminell förundersökning förklarats »anhållna» eller som intagits i allmän arbetsinrättning. Justitiekanslern är därför berättigad hänskjuta dylika, till honom inkomna ärenden till riksdagens justitieombudsman, förutsatt givitves att ärendet faller inom dennes kompetenssfär. Denna sålunda anordnade arbetsfördelningen mellan justitiekanslern och riksdagens justitieombudsman är emellertid tillåten och vidtagen »utan inskränk-

ning av deras behörighet«, vilken alltså kvarstår principiellt oförändrad*).

Såsom den skisserade framställningen av åklagaremyndigheternas uppkomst och utveckling i Finland redan läser utvisat och såsom därunder jämväl uttryckligen blivit sagt,

*) Fastän frågan om justitiekanslerns statsrättsliga ställning och uppgift, strängt taget, faller utom hans åklagarefunktion, vare här dock följande anmärkningsvis framhållet:

Justitiekanslern tillhör enligt 1919 års Regeringsform (§ 37) statsrådet, fastän han icke kan anses vara en medlem av detsamma. Medan där (§ 36) beträffande statsråden säges, att de »böra åtnjuta riksdagens förtroende«, stadgas detta icke vidkommande justitiekanslern, utan endast (§ 37) att han »bör äga framstående insikt i rättsväsendet«. Likasom statsrådets medlemmar är justitiekanslern dock inför riksdagen ansvarig för lagenligheten av sina ämbetsåtgärder. Rörande dem är han ock därför skyldig till presidenten och riksdagen för varje år avgiva berättelse (§ 48, 1).

Det åligger även justitiekanslern att till präsidenten och statsrådet avgiva äskade upplysningar och utlåtanden (§ 48, 2). Han skall (§ 47) i statsrådet tillse, att ordning och skick vid ärendenas behandling därstädes iakttagas och att beslut eller åtgärd, som av statsrådet eller minister eller rikets president fattats eller vidtagits, icke strider emot lag. Han eger därför övervara statsrådets sessioner, särskilt då ärenden föredragas för presidenten. Om justitiekanslern ej varit i tillfälle att närvara, skall honom likväl beredas lägenhet att taga del av alla beslut och åtgärder, i vilket syfte alla vid statsrådets allmänna sammanträden och ministerierna tillkomna protokoll böra till honom översändas i och för granskning. Hans kontrollerande verksamhet underlättas därigenom, att samtliga föredragningslistor skola honom tillställas i god tid före varje föredragning. Om Justitiekanslern finner, att republikens president, statsrådet eller enskild minister förfarit felaktigt i ämbetet, åligger det justitiekanslern att däremot göra framställning och tillika angiva det lagstridiga samt, ifall föreställningen lämnas obeaktad, låta anteckna sin mening i protokollet. Dessutom eger justitiekanslern till republikens president göra anmälan om fel, som begåtts av minister eller statsrådet samt, därest åtal kunde följa, men presidenten ej förordnar om sådant, rörande saken anmäla inför riksdagen. Skulle felet stannat presidenten till last, bör dock hos riksdagen anmälas, endast om detta innefattar högförräderi eller landsförräderi.

har målseparen här av ålder tillerkänts och tillerkännes ännu i dag som är egen åtalsrätt. Vem är då att betrakta som målsepare? I gällande svensk rätt, som ju även på nu ifrågavarande område i allmänhet i sak överensstämmer med nuvarande finländsk rätt, stadgas härom (Str L VI:8): »Målsägande är den, emot hvilken brott begånget är, eller som däraf förnärad blifvit eller skada lidit; så ock den, som för den förnärade eller skadade målsmannarätt äger eller eljest satt är att talan föra«. En motsvarande allmän bestämmelse finnes icke i finländsk rätt. Här — Str L och Str Pr — endast förutsättes existensen av målsepare. Ut den internationella konventionen i Paris av år 1883 angående skydd för industriell eganderätt, reviderad i Bryssel 1900, Washington 1911 och Haag 1925, vilken konvention även blifvit med vår rätt införlivad, anges ju visserligen (art. 10 mom. 2) vem som i konventionens mening bör anses innehava ställning av målsepare, men denna föreskrift är av så speciell natur, att därur icke kan dragas några allmänna slutsatser i avseende å positiv finländsk straff- och straffprocessrätt. Finlands lagstiftare har överlämnat åt rättspraxis och doktrin att fixera målseparebegreppet, att ange vem som skall tillerkännas ställning av målsepare.

Det torde icke råda någon meningsolikhet därom, att den fysiska eller juridiska person, som är subjekt för det genom förbrytelsen ifråga i första hand kränkta rättsgoda, bör betecknas såsom målsepare. Men denna definition är icke uttömmande, enär rättspraxis anser, att det finnes enskild målsepare även i avseende å brott, vilka i första hand äro riktade mot staten eller statsmakten. Ställning av målsepare tillägges därför även den, för vilken omedelbart genom brottet uppstått ett privaträttsligt eller offentligrättsligt enskilt anspråk, såsom ock, beträffande de s. k. politibrotten, den vars rättssfär genom den ifrågavarande förseelsen omedelbart hotats. Till belysande av dessa rättsnormers tillämpning må tjäna följande exempel: Vid brott emot

annans liv eller kroppsliga integritet är den målsegerare, mot vars liv eller kropp förbrytelsen riktats. Emedan gällande Str L (IX:3) tillerkänner enka och barn efter försörjare, som genom annans brott mist livet och vilka till följd därav sakna underhåll, rätt till skadestånd av förbrytaren, innefattande nödigt understöd, så har i grund av lag omedelbart genom brottet för enkan och barnen uppstått ett enskilt rättsligt anspråk; dessa äro alltså målsegerare i avseende å brottet, ehuru detta ej varit i första hand riktat emot dem. Egendomsbrotten stöld, inbrott och åverkan äro återigen i första hand riktade både mot egendomsägaren och -besittaren, vilka förty vardera äro målsegerare beträffande brotten. Vid egendomsbrottet försnillning är detta däremot fallet allenast med den försnillade egendomens egare. Sådan mordbrand, som icke varit för någon människa personligt hotande (Str L XXXIV:4), är i första hand riktad mot den brunna egendomens egare och besittare; icke däremot emot det försäkringsbolag, där egendomen varit brandförsäkrad, om än bolaget betalt det kontraherade brandförsäkringsbeloppet och till följd härav kan hava skadeståndanspråk mot förbrytaren; detta anspråk härflyter nämligen icke omedelbart av brottet, utan är en rättsföljd av försäkringsavtalet och dess fullgörande och brottet är ej heller i första hand riktat emot bolaget. Det sist antydda är däremot fallet med det försäkringsbolag, mot vilket försäkringstagare begått försäkringsbedrägeri (Str L XXXVI:2). Om genom ett tjänstebrott omedelbart i grund av lag för någon konstitueras ett skadeersättningsanspråk, då är den skadeståndsberättigade att betrakta som målsegerare i avseende å förbrytelsen; sammalunda ock den, för vilken omedelbart till följd av brottet uppstått ett anspråk på vidtagande av en förvaltningsrättslig rättshandling. Vägfarande bör betraktas som målsegerare beträffande det politibrott (Str L XLIV:10), vilket begås av arbetsledare vid grävning av brunn invid allmän väg därigenom, att han ej låtit vidtaga nödiga åtgärder för avvärijande av fara vid vägens trafikerande.

Beaktas bör att målsegarens åtalsrätt är av personlig natur. Den kan varken av honom överlåtas eller efter honom ärvas. Undantagsvis, då målsegare »saknar förståndets bruk» eller »ej uppnått myndig ålder», får dock dennes »målsman» åtala brottet (Str L VIII : 5). Och uttryckligen är därjämte stadgat (Str L VIII : 4, ²), att avliden målsegares åtalsrätt får utövas av make, maka, barn föräldrar eller syskon; envar av dem har härulinnan lika rätt, utan inbördes succession. Förbises må ej, att dessa icke själva hava ställning av målsegare, utan utöva den dödas rätt. De äro därför ock härvid av dennes vilja beroende, vilket framträder däri, att sådant ej får ske, därest den avlidna angivit sin vilja vara, att åtal ej borde ega rum.

Avgörande betydelse för åklagaremyndighetens och målsegarens inbördes åtalsrätt är brottens uppdelning i två kategorier; nämligen förbrytelser, som underligga offentligt åtal och s. k. målsegandebrott (Str LPr §§ 15, 16 o. 18). Beträffande först nämnda kategori hava i regel såväl offentlig åklagare som målsegare en fullt självständig, principal åtalsrätt. De kunna därför förena sig om samma åtal, men äro även berättigade att utföra olika åtalsyrkanden; likvisst bör dette ske i samma rättegång. Vidkommande målsegandebrotten äro däremot åklagaremyndighetens åtalsrätt betingat därav, att målsegaren hos den offentliga åklagaren begärt åtal eller själv utför sådant. Naturligt är dock, att offentlig åklagare vid fall av t. ex. ideell brottskonkurrens emellan brott av vardera kategorin har oinskränkt åtalsrätt (Str Pr § 16). Honom är ock given rätt att åtala målsegandebrott, som målsman förövat emot otillräknelig myndling eller sådan, som ännu ej uppnått myndig ålder (Str L VII : 6). Dessutom finnes åtskilliga specialbrott, där åtalsrätten är betingad även av i lag angivna särskilda förutsättningar; i vissa fall av myndighets beslut. Så t. ex. får visserligen målsegare åtala även pressförbrytelse, men initiativ till separat offentligt åtal förutsätter justitieministerns därom

fattade beslut. Särskilt omnämmanden förtjänar måhända, att 1919 års regeringsform (§ 93, ²) uttryckligen stadgar den allmänna regel, att målsejare eger för tjänstebrott åtala tjänsteman.

Ifråga om offentlig åklagares åtalsplikt gäller den s. k. legalitetsprincipen (Str Pr § 15 o 18). Han är alltså skyldig väcka åtal, så snart erforderlig utredning om brottet ifråga förebragts, förutsatt givetvis att även övriga laga åtalsbetingelser in casu föreligga. Detta gäller i fråga om ej mindre förbrytelser, som lyda under publikt åtal, än målsejandebrott. Undantagsvis har dock offentlig åklagare tillerkänts befogenhet att vid sitt åtalsbeslut taga hänsyn även till vad honom synes opportunt. Detta är t. ex. fallet beträffande av målsman begånget målsejandebrott mot myndling, som ännu ej uppnått myndig ålder eller den där saknar förståndets bruk (Str L VIII:6); då målsejare för målsejandebrott angivit eller åtalar blott någon eller några men icke alla skyldiga (Str Pr § 16). I praxis lærer emellertid åklagaremyndigheten också i andra händelser, då fråga är om jämförelsesvis obetydliga förseelser vid åtalsbeslut taga hänsyn till opportuna synpunkter och underlåta åtal, vilkas utförande, kriminalpolitiskt sett, prövas medföra ett större ont.

I närmaste sammenhang med åklagaremyndigheten och dess åtalsrätt står förundersökningsproblemet. Det torde vara tämligen uppenbart, att i äldre tider ej allenast den egentliga förundersökningen, inquisitio specialis, utan t. o. m. den s. k. brottsefterforskningen, inquisitio generalis, isynnerhet med anledning av grova brott kunde försiggå och även försiggick inför allmän under rätt. Ett direkt bevis härför lämnar stadgandet i RB IV:1, att domare skall utsätta urtima ting och skrida till rannsakan, då ryckte uppstår om grovt brott, »äntå at ingen ther å kärer«. I

den mån under tidernas lopp den rent inkvisitoriska processformen modifierades i riktning mot ett mera åkusa- toriskt förfarande, vilket skedde parallellt med åklagare- myndighetens utveckling, utbildades både brottsefterforsk- ningen och förundersökningen till ett särskilt förfarande före den egentliga rättegången inför domstol. Detta förbe- redande förfarande förklarades ankomma å polis- och åkla- garemaktens organ, vilka på landsbygden och i landets mindre städer med varandra sammanfölla. Redan under 1700- och 1800-talen gävos överhetliga påbud, genom vilka inskräptes dessa myndigheters skyldighet att, förrän åtal vid domstol väcktes, efterforska och sammanföra erforder- ligt bevismaterial. Ganska märkligt är, att hela detta in- stitut, förundersökningsinstitutet i vidsträktaste mening, or- ganiserades och utbildades i administrativ ordning, utan synnerlig medverkan av den egentliga lagstiftaren.

De bestämmelser — överhuvudtaget av ganska summa- risk art — vilka för närvarande i Finland finnas beträff- ande brottsefterforskning och förundersökning i brottmål, ingå framförallt i förordningen om polisväsendet, given 1925, varjämte några föreskrifter intagits i lagen och för- ordningen angående statsåklagare av 1933. Stadganden rö- rande vissa även under förundersökningen tillåtna tvångs- och säkerhetsmedel finnas dessutom i allmän lag, förnäm- ligast Str Pr.

I avseende å polisen skiljer man i Finland emellan den s. k. detektiva centralpolisen, vars uppgift är bl. a. att upp- spåra och utreda politiska förbrytelser, samt den allmänna polisen, som tar befattning med vanliga brott. Varje stad och kronolänsmans tjänsteområde bildar skilt polisdistrikt. Dessutom kan även köping och samhälle med samman- trängd befolkning avskiljas till särskilt distrikt. I landets större städer är polisinnrättningen fördelad i skilda avdel- ningar, av vilka spanings- eller detektiva avdelningen om- händerhar brottmålsundersökningarna. Polisinnrättningens chef är i de större städerna polismästaren, på landsbyg-

den kronolänsmannen eller en därtill särskilt förordnad kommissarie. Vid varje polisinrättning finnes, förutom några tjänstemän och förmän, ett antal konstaplar; för landsbygdens räkning äro dessutom anställda några s. k. länsdektiver. Då en förbrytelse förövats, tillhör det polisen att omedelbart skrida till all nödigbefunnen efterforskning och undersökning samt att sammanföra och bevara erforderliga bevismedel. I sådant syfte få tvångs- och säkerhetsmedel tillgripas av polisen såsom ock av den blivande offentliga åklagaren i målet. Uttryckligen är bestämt, att polisen åligger, då undersökningen från brottsefterforskning övergått till egentlig förundersökning beträffande viss persons brottslighet, härom hålla behörig underåklagare underrättad och bereda denne tillfälle att följa med undersökningens gång. I förordningen om statsåklagare är polisens anmälningsplikt särskilt inskräpt (§ 7) vidkommande alla sådana förbrytelser, vilkas åtalande tillhör statsåklagare. Uttryckligen är här dessutom stadgat, att denne »äger övervaka undersökningens fortgång samt, om han finner här till anledning, övertaga och slutföra undersökningen«. Efter verkställd förberedanda undersökning remitteras saken, där förundersökningen handhafts av polisen och denna finner skäl föreligga för anställande av offentligt åtal, från polisen till behörig domstol, varest det sedan ankommer å vederbörande åklagare att fullfölja åtalet. Ifall fråga är om ett målsegandebrott, tillhör det målsegaren att vidtaga för åtals anhängiggörande nödiga åtgärder, vare sig genom svarandens instämmande, om målsegaren själv vill utföra åtalet, eller genom att hos behörig offentlig åklagare påyrka åtal.

För reform av Finlands efterblivna kriminalprocess hava särskilt åklagaremyndighetens bristfälliga organisation och de offentliga åklagarnas överhuvudtaget svaga utbildning utgjort en av de många vanskligheter, som ansetts möta brottmålsförfarandets modernisering. Det vare emellertid här till sist ännu erkänt, att landets lagstiftare och rege-

ring genom det nyskapade statsåklagareämbetet, vars innehavare enligt lagen (§ 1) skall vara »lagfaren«, säkerligen tagit ett steg i lycklig riktning, vilket, så hoppas man, kommer att visa sig egnat att underlätta reformverket.

O. Hj. Granfelt.